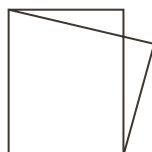

Ny ph.d.-afhandling: Læreren som moralsk aktør og undervisningens etik. En interdisciplinær undersøgelse.

Ph.d.-forsvar: februar 2020

Chung Kim,
lektor, ph.d.,
Læreruddannelsen
i Silkeborg, VIA
University College

Afhandlingen er et bidrag til den internationale læreretikforskning, der tager udgangspunkt i det forhold, at den professionelle lærers undervisningsvirksomhed er en moralsk orienteret virksomhed med immanent moralsk betydning. Af den professionelle lærer forventer vi således, at hun underviser på en moralsk ansvarlig måde og med sin undervisning påvirker sine elever i en moralsk ønskværdig retning.

Formålet for undersøgelsen har været at opnå nye forståelses- og handlemuligheder i forhold til undervisningens etiske dimension. Dette formål har jeg prøvet at indfri gennem en undersøgelse, der har haft til hensigt at opnå ny viden om, *hvorledes den professionelle lærers fagpersonlige overbevisninger, vurderinger og værdier af moralsk karakter påvirker måden, hvorpå hun opfatter og bedriver sin undervisning og dermed påvirker klasserummets interaktioner.*

Samtidig har undersøgelsen haft til hensigt, at denne viden skulle angive nye *handlings- og udviklingsmuligheder* for den professionelle lærer i forhold til hendes moralsk orienterede undervisning og professionelle udvikling.

Forskningsspørgsmål og metodologisk tilgang

I afhandlingen stiller jeg, og forsøger at besvare, fire forskningsspørgsmål:

1. Hvilke moralske værdier har betydning for professionelle læreres forståelse af sig selv og deres undervisning, og hvorledes har disse værdier betydning?
2. Hvad fremmer, og hvad hæmmer læreres mulighed for at indfri egne moralske værdier og bedrive god undervisning?

3. Hvorledes kan lærere udvikle deres forståelse af den etiske dimension i deres undervisning – og hvilke nye indsigter kan opnås – gennem et kollaborativt udviklingsforløb?
4. Hvad er en moralsk god lærer, og hvad er moralsk god undervisning?

Jeg har i undersøgelsen anlagt en interdisciplinær forskningstilgang, hvor disse forskningsspørgsmål er blevet besvaret gennem en inddragelse af egne empiriske undersøgelser og en filosofisk begrebsramme. Denne begrebsramme indgår i en filosofisk teori, som er udviklet i form af en teoriramme for den sammenhængende beskrivelse af lærerens moralsk orienterede virksomhed og undervisningens etik. I overensstemmelse med denne interdisciplinære forskningstilgang har undersøgelsen indbefattet tre hoveddele: en afdækkende, intervenserende og teoretisk generaliserende undersøgelsestilgang til lærerens undervisningsvirksomhed.

I en første empirisk del har jeg afdækket ni danske folkeskolelæreres *praksiserfaringer* med de moralske aspekter af deres undervisningsvirksomhed. Denne afdækning sker gennem en interviewbaseret undersøgelse af, hvorledes disse læreres moralske indstillinger og værdier indgår i og påvirker deres professionelle selvforståelse og uddannelsesopfattelse – dvs. deres opfattelser af elever, skole og uddannelse – og dermed deres undervisning. I en anden empirisk del i form af et kollaborativt, professionelt udviklingsforløb har jeg sammen med disse lærere arbejdet med at udvikle deres forståelse af den etiske dimension i deres undervisningsvirksomhed. Endelig har undersøgelsen en filosofisk del, der består af en filosofisk begrebsramme,

der er udviklet i sammenhæng med de empiriske undersøgelser og indgår i en fremstilling af grundtræk en filosofisk teori. Jeg argumenterer for, at denne filosofiske teori kan være den teoretiske ramme for den systematiske beskrivelse og forståelse af den etiske dimension i læreres undervisning.

Undersøgelsens empiriske fund

I afhandlingens to empiriske undersøgelser forsøger jeg at godtgøre, at professionelle lærere opfatter og bedriver deres undervisning ud fra en moralsk fortolkningshorisont, dvs. ud fra deres normative opfattelser af deres egen lærerrolle, deres elever og skolens og uddannelsens formål. De deltagende lærere i undersøgelserne oplever, at konflikten mellem deres egne moralske værdier på den ene side og ydre krav, regler og normer på den anden side er en udfordring i forhold til deres mulighed for at bedrive god, professionelt tilfredsstillende undervisning. Jeg argumenterer for, at denne udfordring, og lærernes mulighed for at håndtere den, ikke skal forstås ud fra den individuelle lærers perspektiv som et spørgsmål om, hvorvidt den enkelte lærer besidder de fornødne ressourcer, indstillinger og kompetencer.

Mine undersøgelser viser, at de deltagende læreres oplevelse af professionel tilfredsstillelse med muligheden for at være gode lærere, der bedriver god undervisning, snarere afhænger af, hvorvidt de har adgangen til at realisere væsentlige moralske goder i deres undervisning. De væsentlige moralske goder, som lærerne oplevede sig forpligtede på og professionelt tilfredsstillende af, kan kategoriseres i tre typer: Det er moralske goder i forhold til a. at kunne gøre en afgørende positiv

forskel for deres elever i forhold til disses faglige udbytte, personlige udvikling og livsduelighed, b. fortsat at kunne udvikle sig selv professionelt og personligt og c. at kunne bidrage til opretholdelsen af den gode skole og det gode samfund.

I dette perspektiv kan resultatet af lærernes manglende adgang til at kunne realisere de moralske goder i deres undervisning kendetegnes som en form for moralsk stress. Den enkelte lærer oplever, at hans adgang til at realisere de moralske goder i sin undervisning er bestemt af en række faktorer, der ligger uden for hans egen indflydelse. De deltagende lærere nævner en række faktorer, der kan kategoriseres i sociokulturelle praksisser, institutionelle strukturer og uddannelsespolitiske tiltag, der tilsammen udgør de forud givne rammebetingelser for den enkelte lærers undervisningssituation.

Jeg argumenterer for, at lærernes mulighed for at navigere i en situation, hvor én eller flere af disse rammebetingelser hindrer adgangen til de moralske goder, forudsætter en form for moralsk kyndighed, der indbefatter en etisk-strategisk kompetence. Lærerens etisk-strategiske kompetence indebærer hendes evne og vilje til at vinde anerkendelse for den moralske betydning af sine handlinger. Dette indbefatter lærerens evne til, om fornødent, at kunne begrunde en form for professionel ulydighed.

Endelig peger resultatet af den anden empiriske delundersøgelse, det kollaborative udviklingsforløb, på, at lærere har mulighed for at udvikle deres forståelse af de moralske aspekter af deres undervisningsvirksomhed og herigennem udvikle deres moralske kyndighed.

Det kollaborative udviklingsforløb var tilrettelagt ud fra en lærer-selvstudium-tilgang, og forløbet var i sig selv et eksempel på, at lærere kan udvikle deres moralske forståelse og kyndighed gennem kollegiale samtaler og samarbejdsrelationer, hvor erfaringer og overbevisninger i forhold til selvoplevede moralske problemstillinger udtrykkes, deles og diskuteres.

Den udviklede teoretiske ramme

Disse resultater af mine empiriske undersøgelser udleder jeg ud fra en filosofisk begrebsramme, som jeg fremstiller ud fra Aristoteles' etikkonception og MacIntyres praksisbegreb. Ud fra denne begrebsramme er det muligt at bestemme den professionelle lærers undervisningsvirksomhed som en praksis i *aristotelisk* forstand, hvilket vil sige som en formålsrettet menneskelig aktivitetsform, der har sit formål i sig selv. I overensstemmelse med MacIntyres praksisopfattelse indebærer denne bestemmelse, at undervisning kan opfattes som en praksis med interne moralske goder, der realiseres gennem lærerens indfrielse af visse standarder for den udmærkede udøvelse, der definerer undervisning som en vellykket praksis.

Bestemmelsen af undervisning som en praksis med interne moralske goder og standarder indebærer, at disse moralske værdier kan udledes af selve undervisningsvirksomheden. Jeg inddrager her Klaus Pranges teori om den pædagogiske virksomhed som fremvisning. Med Pranges teori er det muligt at begribe den anden side af undervisningens grundlæggende struktur: undervisning som en moralsk fremvisning af verden,

hvor læreren opfordrer sine elever til at se verden og sig selv i et større, mere flersidigt og nuanceret perspektiv. Prange bestemmer således undervisning som en moralsk fremvisning af verden, der opfordrer eleverne til at se sig selv og verden i et udvidet perspektiv.

Med Buzzelli & Johnston argumenterer jeg for, at undervisningens karakter af moralsk opfordrende fremvisning må bestemmes i et dialogisk perspektiv i form af en moralsk betydningsskabelse, der sker i dialogen mellem undervisningens deltagere: lærer og elever. Dette dialogiske perspektiv udfolder jeg gennem en fremstilling af Stanley Cavells konception af pædagogisk virksomhed som en inviterende form for moralsk fremvisning. Med Cavell kan vi beskrive undervisningens moralske fremvisning som en *etisk konversation* mellem dialogpartnere: læreren som den autoritativt repræsenterende og fremvisende, der inviterer de repræsenterede elever til en samtale om det gode liv, de gode fællesskaber og det retfærdige samfund.

Denne bestemmelse af undervisningens moralsk opfordrende fremvisning i en dialogisk proces understøtter jeg gennem en kort fremstilling af Biestas og Masschelein & Simons' generelle uddannelses- og undervisningssyn. Ifølge både Biesta og Masschelein & Simons kan skolens og undervisningens opgave ikke blot bestemmes som en funktion af og for samfundet. De argumenterer således for, at undervisningens principielt åbne, uafsluttede og uforudsigelige karakter, samt lærerens ansvarlighed, ikke alene er knyttet til dens dialogiske karakter, men til den verden og de sagforhold, som den fremviser.

Endelig inddrager jeg Taylors konception af det arkitektonisk opbyggede moralske gode i en bestemmelse af den etiske konversation som en forhandling af en mangfoldighed af moralske goder, der kan evalueres og prioriteres i et sammenhængende hierarki af goder. Undervisningens interne moralske goder er goder, der konstituerer undervisning som en professionelt tilfredsstillende og moralsk god undervisning. Gennem realiseringen af disse interne goder kan undervisningen samtidig tage form af en etisk konversation, hvor goder, der vedrør det gode liv, de gode fællesskaber og det gode samfund, fremvises og forhandles. Disse goder er almene samfundsmæssige og kulturelle moralske værdier, der overskrider undervisningens egne praksisinterne goder og i princippet kan være i modstrid med disse.

Afhandlingens hovedtese

Disse resultater af afhandlingens interdisciplinære undersøgelse fører frem til afhandlingens hovedtese. Jeg hævder således, at undervisning kan bestemmes som en *praksis* med interne moralske goder og standarder, men den er samtidig en *etisk* praksis, dvs. en moralsk opfordrende fremvisning, der muliggør udviklingen og udvidelsen af deltagernes moralske forestillinger og sprog. Gennem lærerens realisering af undervisningens interne goder – og hendes indfrielse af standarderne for den gode udøvelse – kan denne transformering af deltagernes moralske forestillinger ske i form af en etisk konversation, hvor former for moralske goder fremvises, evalueres, prioriteres og dermed udvikles gennem forhandling. Gennem fremvisning og forhandling af disse goder udfordres og udvides deltagernes moralske perspek-

tiver. Denne moralske fremvisning sker i en dialogisk, sagligt åben proces, hvor deltagernes oprindelige perspektiver, deres moralske horisont, udfordres og udvides. Det er gennem sin moralsk opfordrende fremvisning, at undervisningen, bestemt som en etisk praksis, bidrager til skolens etiske dannelsesopgave.